

Оксана Джус,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Oksana Dzus,

Ph. D., Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

Тарас Паска,

студент Педагогічного інституту,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»

Taras Paska,

student of the Pedagogical Institute,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

УДК 37.011.31 (477.85/.87)
ББК 74.03 (4 Укр) – 8

ГУЦУЛЬСЬКИЙ ОСВІТЯНСЬКИЙ КОРИФЕЙ ПЕТРО ВАСИЛЬОВИЧ ЛОСЮК HUTSUL EDUCATIONAL CORYPHAEUS PETRO VASYLIOVYCH LOSIUK

У статті проаналізовано громадську діяльність та педагогічну творчість Петра Лосюка щодо створення авторської гуцульської школи («Школи здібностей»): виокремлено найважливіші чинники формування феномену Петра Лосюка як педагога-практика і науковця; з'ясовано сутність провідних положень творчого доробку вченого та розкрито їх виховний потенціал; простежено можливості більш широкого використання педагогічних ідей П.Лосюка у сучасному навчально-виховному процесі.

The article analyzes the social activities and pedagogical work of Petro Losiuk as to the creation of the author's hutsul school ("The School of Talents"); defines the main factors of Petro Losiuk's phenomenon creation as a teacher-practitioner and scientist; finds out the essence of the leading principles of the scientist's creative achievements and reveals their educational potential; investigates the abilities of wider use of P. Losiuk's pedagogical ideas in modern educational process.

В статье проанализированы общественная деятельность и педагогическое творчество Петра Лосюка по созданию авторской гуцульской школы («Школы способностей»): выделены важнейшие факторы формирования феномена Петра Лосюка как педагога-практика и ученого; выяснена сущность ведущих положений творчества ученого и раскрыто их воспитательный потенциал; прослежена возможности более широкого использования педагогических идей П.Лосюка в современном учебно-воспитательном процессе.

Самобутня система формування духовності українського народу, освіти й виховання багатьох його поколінь, яка найбільш повно відповідає потребам відродження нашої держави, складалася впродовж віків. Одним із провідних чинників її утвердження є теоретична та практична діяльність сотень визначних культурно-освітніх діячів і педагогів України. У їх когорті ім'я та праця кандидата педагогічних наук, члена-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, народного вчителя України, директора Яворівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Косівської районної ради Івано-Франківської області Петра Васильовича Лосюка посідає одне з чільних місць. У цьому контексті, а також віддаючи шану 50-річному ювілею його педагогічної діяльності, нами порушено питання про виховну роль науково-практичної спадщини, культурно-освітньої діяльності «невгамовного», «безкомпромисного», «динамічного», «дотепного» «гуцула-академіка», якого «виліпила природа із самої доброти» [12, с. 21-28].

Педагогічна, громадська діяльність і творчий доробок Петра Лосюка опинилися в центрі уваги педагогічної громадськості з початку 1980-х рр. На сторінках газет і журналів української радянської та всесоюзної освітньої преси («Радянська школа», «Народна творчість і етнографія», «Передовой педагогический опыт», «Школа и производство») з'явилися власні статті П.Лосюка та інформації про його здобутки як науковця і педагога-практика. З постановням незалежної України творчі напрацювання керованої П.Лосюком школи стали об'єктом зацікавлення

американської української спільноти («Гуцулія», Чикаго), а з активізацією та ширенням українознавчого і народознавчого руху в нашій державі постать ученого і директора-практика стала предметом уваги М.Антонця, А.Басової, А.Григорук, М.Жулинського, І.Климишина, В.Козьменчука, В.Кононенка, Н.Крета, М.Лесюка, В.Мадзігона, О.Мончук, Т.Мостової, І.Пелипейка, Р.Скульського, Б.Ступарика, М.Стельмаховича, О.Сухомлинської та ін.

Метою дослідження є аналіз громадської діяльності та педагогічної творчості Петра Лосюка щодо створення авторської гуцульської школи («Школи здібностей»).

Петро Васильович Лосюк народився 4 березня 1936 р. в с. Яворів Косівського р-ну Івано-Франківської області у небагатій гуцульській родині. Про свій професійний вибір сам педагог говорить так: «Я не відав, чи є в мене покликання до цієї професії. Учителів у нашому роду не було. Так здавна вважалося, що гуцул – тільки до чорної роботи» [11, с. 24]. І справді, суспільно-економічні обставини склалися так, що селянські діти здебільшого завершували освіту в другому класі. Відповідь на питання про те, якої ж освіти «бажали» для простого люду пануючі класи чужоземних режимів, до яких входив у різний період гуцульський край, знаходимо в поемі Іван Франка «Панські жарти»:

Хлоп, щоб умів орати, косити,
І в танці дівкою носити,
Та «вірую» і «отче наш».
Письма не треба хлопцу знати:
Як хлоп почне книжки читати,
Хто буде пану свині пас? [13, Т. 11, 273].

Природним у цьому контексті було рішення педагога-новатора зробити все можливе і неможливе, щоб у рідному селі була своя, рідна школа. «Боротьбу» за неї (саме на такому тлумаченні власних освітніх зусиль наголошує сам П.Лосюк) почав із себе. Атестат по середню освіту здобув у Косові, живучи в «убоному гуртожитку», харчуючись «не менш убогими стравами». Школу закінчив у 1954 р., згодом працював у колгоспі, служив у армії. Попри важке матеріальне становище, батьки дозволили здобувати синові вищу освіту, і в 1962 р. він з відзнакою закінчив фізико-математичний факультет Станіславського державного педагогічного інституту (тепер – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»). Міг залишитися в обласному центрі, однак молодий учитель поставив перед собою амбітну мету – піднести престиж сільської школи, дати гуцульським дітям можливість вільно обирати свій життєвий шлях згідно з покликанням, а не бути «заздалегідь приреченим до праці на колгоспній фермі чи в бутині або на сезонних роботах у далеких краях, аж до Сибіру включно» [11, с. 33].

Вкотре спрацювало Франкове розуміння громадянського обов'язку: "Кожний думай, що на тобі мільонів стан стоїть, що за долю мільонів мусиш дати ти відповідь!". Ставши у 27-річному віці (1963 р.) директором восьмирічної Яворівської школи (через 4 роки керівництва П.Лосюка школа була реорганізована у середню), він відтоді здійснює свій високий намір. Насамперед – власними прикладом. П.Лосюк не задовільнився інститутським дипломом: 1974 року у Москві захистив кандидатську дисертацію на тему «Моральне виховання старшокласників у процесі оволодіння народним декоративно-прикладним мистецтвом» [2]. Неординарну, як на той час, проблему наукового пошуку обрав не випадково, оскільки запровадив у школі вивчення різьби, бондарства, ліжникарства, чим дуже зацікавив сільську дітвора.

З того часу пошуки розв'язання проблеми сільської гірської школи стали його постійною турботою. Досвід ученого і педагога зацікавлює освітянську громадськість і викликає схвальну оцінку профільного міністерства. У 1976 р. П.Лосюка нагороджують нагрудним знаком «Відмінник народної освіти УРСР», у 1977 р. він стає делегатом IV Республіканського з'їзду вчителів, у 1979 – чергова нагорода: медаль А.С.Макаренка, 1985-го – нагрудний знак «Отличник просвещения» СРСР, а 1989 року присвоюють почесне звання «Заслужений учитель Української РСР» [11, с. 9-10].

Здобуття Україною незалежності відкрило широкі можливості для націоналізації педагогічної галузі. У 1991 р. було створене громадське науково-методичне об'єднання Гуцульська освітянська рада, яку очолив П.Лосюк. Разом із однопумцями він розробив концепцію організаційно-педагогічних основ діяльності гуцульської школи як регіональної української національної. Базовою ідеєю стало використання етнографічного компонента в сучасній школі. Передусім передбачалося вивчення гуцульщинознавства (знання історії Гуцульщини, природи і господарства краю, народного мистецтва, фольклору, звичаїв, традицій). Однак творець гуцульської школи чітко усвідомлював, що без навчально-методичного забезпечення ця ідея залишилася б тільки продекларованою. Разом із І.Пелипейком і В.Курищуком вони заснували «Бібліотеку гуцульської школи», в якій видано більш ніж 30 книжок – посібників, хрестоматій, довідників, 10 номерів журналу «Гуцульська школа» [9; 10; 14; 15].

Концепція дістала широку підтримку в Україні. Її впровадження у навчально-виховний процес давало можливість формувати світогляд школярів не на основі абстрактних понять, а на конкретному змісті – матеріалах про історію, географію, природу, господарство, культуру, мистецтво, звичаї та обряди, християнські вірування рідного краю. У такий спосіб виховний вплив на учня набував природного змісту, а поняття патріотизму, любові до свого народу позбавлялися декларативності, ставали близькими для дитячої душі.

Для співпраці з Національною академією педагогічних наук України в 1994 р. було створено науково-дослідну лабораторію «Гуцульська етнопедагогіка і гуцульщинознавство». І, напевно, найголовніше досягнення – Яворівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів одержала статус авторської гуцульської школи як регіональної української національної. 30 березня 1994 року Петро Васильович Лосюк був обраний членом-кореспондентом НАПН України, ставши єдиним у нашій державі сільським педагогом-практиком-академіком [11, с. 34].

Актуальність проекту «Школа здібностей», який здійснювався упродовж 1997-2002 рр., була викликана самим життям: в умовах сільської школи, розташованої в гірській місцевості, необхідністю стало забезпечення кожному учневі рівного доступу до якісної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей, нахилів і здібностей.

Теза «особистісно орієнтоване навчання» стала не просто черговою модною дефініцією. П.Лосюк спромігся наповнити її належним змістом, визначивши специфіку й організаційні форми реалізації. Упровадженням цього проекту вчений-педагог разом з учительським колективом реалізовував на практиці настанову Івана Огієнка: «Творчу обдаровану молодь потрібно готувати не лише в спеціалізованих закладах, школах нового типу, а скрізь і всюди, не забувати найменшого села і провінційного закуточка. Піднесемо культурно і освітньо наші села та й самі піднімемося» [4].

Експеримент дав позитивний результат: його методологія і організаційні засади стали предметом обговорення під час проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Морально-патріотичне виховання дітей та молоді: етнографічні засади» 26-28 жовтня 2006 р. [11, с. 13-14].

Унікальність школи, до якої щодня, долаючи багато кілометрів гірських схилів, тягнуться учні, її вчителі пояснюють таким чином: «це заслуга нашого Петра Лосюка, який любить усе, що пов'язане з Гуцульщиною, – від її історії до кожного гуцула, стараючись для кожного окремо» [1]. Ось як описує один із навчальних кабінетів школи А.Басова у статті «Школа під смереками»: «затишний клас, чимось схожий на багату простору хату, з різнобарвними вишиванками й різними картинами, з яких на вас дивляться герої сюжетів історії України. Про те, що це клас, свідчать лише шкільні парти та стільці, на які обов'язково хочеться відразу ж присісти. Кожен стільчик прикрашає... ліжник. Жоден виріб не схожий на інший. Він такий ж індивідуальний, як і той, хто його виготовив, – учень з цієї парти, який не схожий ні на кого, особистість, що вільно розвивається й гордо несе свою гуцульську культуру» [1].

Самі діти називають свій навчальний заклад «Школою здібностей», де кожного цінують «за здібності й достоїнства». А П.Лосюк вважає, що створення такої школи продиктоване самим життям. Головне – вивчення гуцульщинознавства. Власне, з цією метою і було створено навчально-виховний комплекс гуцульської «Школи здібностей», де передбачено отримання освіти, відповідної чинним державним стандартам, та обов'язкове набуття високих комп'ютерних навичок (Петро Васильович з гордістю констатує факт, що вже у 1980-х роках у його школі були комп'ютерні класи). На відміну від концепцій багатьох шкіл, у яких трудове навчання і предмети естетичного виховання (малювання, музика тощо) відступають на другий план та є другорядними навчальними дисциплінами, у концепції «школи здібностей» естетично-трудове навчання посідає перше місце. На всіх заняттях дітей виховують свідомим ставленням і любов'ю до праці: трудові майстерні дають учням можливість опанувати знання та вміння обробляти дерево і метал, працювати з тканинами, доглядати рослини і тварин. Хлопчики 5-8-х класів займаються столярною справою, бондарством, різьбленням по дереву, випалюванням, а старшокласники – роботою на комп'ютері; дівчатка 5-8-х класів опановують обслуговувальну працю та вишивку, а старшокласниці виготовляють барвисті ліжники.

Тобто важливим завданням школи є набуття учнями однієї з місцевих професій (різьбярю, ткалі, вишивальниці, теслі, ліжникарки та ін.), а разом з цим економічних знань, умінь грати на музичних інструментах, знання пісень, танців, народних обрядів тощо. Діти ставлять українські казки, граючи на сучасних електрофонічних інструментах, співають українські пісні, додаючи їм трохи сучасності. і все гармонійно перемішується та звучить по-новому – «новою нотою в культурі України» [1]. Особливістю етнопедагогіки П.Лосюка є поєднання мистецтва і праці в школі.

Можна стверджувати, що задовго до проголошення на державному рівні переходу до профільного навчання (хоча ні матеріально-фінансової, ні організаційно-правової бази ця реформа не дістала), Петром Лосюком були порушено питання про те, як здійснювати профільну підготовку в малокомплектній сільській школі; як готувати до життя сільську молодь у ринкових умовах; за яких обставин випускники школи захочуть залишатися жити в рідних місцях, щоб не зникли українські села? [8]. Він виступив з ініціативою створення такої моделі малокомплектної сільської школи, у якій органічно поєднуються профільне навчання і професійна підготовка. Нова дидактична система, яка охоплює інтелектуальні запити старшокласників, соціальні умови теперішнього села, необхідність підготовки шкільної молоді до продуктивної праці, виховання в ній конкурентоспроможності в умовах ринкового виробництва – це наповнена конкретним змістом структурно улагоджена модель, що засвідчує відхід від стереотипів традиційної освіти, яка, на жаль, виявилася неспроможною адекватно реагувати на виклики часу.

Ідея видалася перспективною Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, і за підтримки тогочасного директора Інституту, першого віце-президента НАПН України В.Мадзігона, було запропоновано провести за темою «Поєднання профільного навчання з професійною підготовкою старшокласників в однокомплектній сільській школі» експеримент на базі Яворівської ЗОШ І-ІІІ ст. П.Лосюк став науковим керівником експерименту, що здійснюється відповідно до поставлених завдань і висунутої гіпотези поетапно упродовж 2010-2014 років [11, с. 15].

Зауважимо, що діяльність і творчий доробок П.Лосюка як складової «Гуцульщинознавства» зокрема та розбудови гірської школи загалом є співзвучною з провідними засадами українських та міжнародних нормативно-правових документів і матеріалів: «Програми сталого розвитку гірських регіонів» ООН, Рамкової Конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (2003), міжнародного науково-дослідного проекту «Гірська школа. Стан. Проблеми. Перспективи розвитку», в рамках роботи якого видається науково-методичний журнал «Гірська школа українських Карпат» (з 2006 р.), Указу Президента України «Про збереження та популяризацію гуцульської культури» (2009) та ін.

Закономірним видається чергове визнання здобутків багатогранної праці Петра Лосюка: 2003 року Петро Васильович став лауреатом обласної педагогічної премії ім. М.Стельмаховича, 2005 – Всеукраїнської премії ім. В.Вернадського. У 2006 р. він був нагороджений медаллю НАПН України «Ушинський К.Д.», а 2008 р. Указом Президента України йому присвоєно почесне звання «Народний учитель України». 2011 року вчений отримав чергову відзнаку своєї праці – медаль «Григорій Сковорода» та почесну нагороду Міжнародного Академічного Рейтингу «Золота Фортуна» – медаль «20 років Незалежності України» [3; 7].

Красномовним і таким, що певною мірою підсумовує його 50-річну педагогічну працю й окреслює стратегічні напрямки роботи, став виступ на Загальних зборах Національної академії педагогічних наук України 17 березня 2011 р., провідною ідеєю якого стала теза «Врятуємо сільську школу – врятуємо село». Головне питання, що «болить» педагога сьогодні, – «не розгубити б ментальність верховинців, їхній світогляд, характер та мудру народну педагогіку» [6]. З щирою, глибокою, не пафосною, любов'ю говорить В.Лосюк про гуцулів: «Мешканці гір зживаються з дитинства з прекрасною, але дикою природою – з нестримністю шалених рік і повеней, вітрів-буревіїв, страшних блискавиць і громів. А це відгукується в їхніх душах. Верховинці вибухають також блискавицями і громами. Вони люди не прості, хоча безтями люблять свій край, облагороджують його. Чудова гуцульська природа разом з тим і грізна – з нею треба боротися. З тієї боротьби виходить людина, чиста серцем, міцна духом, шляхетна вчинками». І далі: «Естетичний смак у гуцула – тонкий, любов до краси – велика, відраза до погані – ще більша. Діти в сім'ях тут ростуть, як молоді буки і смерічки – вільно і весело. Вони не знають примусу і страху, але навчені що годиться робити, а чого не можна. Тут не карають дітей, не б'ють. Не збиткуються. «Дедя казав: не можна любити того, кого боїшся. Не шанується той, перед ким у дитини страх». Баба і неня учили молитов і казали: «Жити треба по-Божому і шанувати Божі заповіді»... [11, с. 25-26].

Коли у В.Лосюка запитали, чи є в гуцулів інтернати, дитячі будинки (сиротинці), відповів: «Та де таке бачено? Якби якась породілля лишила немовля в пологовому будинку, чи дорослі діти віддали в будинок старих своїх німечних батьків, то зойкнули б Карпати» [11, с. 26].

І справді гуцульська родина – це світлиця моральних чеснот, плекальниця пошани до сім'ї, рідної матері, релігії, фольклору, розмаїтого мистецтва. А гуцульська школа П.Лосюка – це продовження родинних традицій, спрямована на формування любові до своєї малої батьківщини, любові до своєї нації, яку ніякі злі вітри не зламають. Найбільш влучно про авторську «Школу здібностей» П.Лосюка сказав його однодумець і соратник І.Пелипейко: «Гуцульська школи – це, власне, українська школа Гуцульського регіону; як карпатська смерека, закорінена в твердому ґрунті, пнеться до сонця, так і гуцульська школа, ґрунтуючись на народних педагогічних традиціях рідної верховини, прагне досягнути високого рівня освіти високо розвинутих націй» [12, с. 2].

Упродовж 50 років педагогічної діяльності Петро Васильович Лосюк не лише дбав про функціонування школи, але й боровся за перетворення її на альтернативний навчальний заклад нового типу. Тому сьогодні з гордістю її творець констатує: «Яворів – ще не Гарвард, але вже не провінція» [11, с. 26].

Нині, попри поважний вік, педагог і вчений сповнений життєвого досвіду і нових задумів. Його знають і шанують в Україні і за її межами. Проте найголовнішим, мабуть, є той незаперечний факт, що багатолітній науково-педагогічний доробок Петра Лосюка уже сьогодні творить вагому сторінку української національної освіти XXI століття.

Українська наука в особах її яскравих учених дала належну оцінку творчим педагогічним пошукам П.Лосюка. Зокрема, Микола Жулинський, відвідавши Яворівську школу, назвав її унікальною, бо вона «відкриває нові творчі світи для дітей, спраглих на самовираження в мистецтві...». А на питання, адресоване Ользі Сухомлинській журналістом, чи бачить вона когось серед сучасних педагогів, яких можна поставити на один щабель з її видатним батьком, академік відповіла: «Дуже багато сьогодні таких директорів і вчителів, які добре працюють. Наприклад, є такий дуже талановитий директор школи Петро Лосюк на Прикарпатті. У нього діти вивчають народні ремесла, поєднують навчання, працю і мистецтво». Стосовно появи на Україні видатних теоретиків рівня Песталоцці й Коменського Ольга Василівна з усмішкою відповіла, що українська земля багата такими особистостями, та все ж вона їх народжує не так часто: «Думаю, от-от і з'явиться хтось такого рівня. Ще почекаємо» [5].

Цілком можливо що цей «хтось» сьогодні ще вчиться у школі, можливо, у сільській «Школі здібностей» високо в горах, яку «вимріяв» колись маленький хлопчик з гуцульської родини, який виріс і став академіком...

1. Басова А. Виховання під смереками [електронний ресурс] / А.Басова // <http://journal.osnova.com.ua/article/2171>
2. Безпалова Л. Гуцульська школа майбутнього [електронний ресурс] / Л.Безпалова // <http://gk.if.ua/2012/10/12/6952/> (Газета «Гуцульський край»: часопис Косівського району).
3. Вітаємо з престижною нагородою [електронний ресурс] // <http://gig.if.ua/549/>
4. Григорук А. Завжди у пошуку [електронний ресурс] / А.Григорук // <http://gig.if.ua/348/> (Гуцули і Гуцульщина: Літературно-мистецький і громадсько-суспільний часопис. – 2011. – Вип. № 3).
5. Дробович А. Ольга Сухомлинская: Школа сейчас не занимает весомое место в жизни ребенка [електронний ресурс] // <http://www.nagolos.com.ua/ru/interview/6751-olga-suhomlinskaya-shkola-seychas-ne-zanimaet-vesomoe-mesto-v-geizni-rebenka>
6. Лосюк П. Врятуємо сільську школу – врятуємо село [електронний ресурс] / П.Лосюк // <http://gig.if.ua/350/> (Гуцули і Гуцульщина: Літературно-мистецький і громадсько-суспільний часопис. – 2011. – Вип. № 3).
7. Лосюк Петр Васильевич – Золотая Фортуна бизнес бук [електронний ресурс] // http://businessbookgf.org/business_partners/personas/losyuk_petro_vasylovych
8. Лосюк П. Поєднання профільного навчання з допрофесійною та професійною підготовкою як нова дидактична система / П.Лосюк, Л.Яким'юк, Г.Кішук // Сільська школа: реалії та перспективи. – 2011. – № 7. – С. 40-47.
9. Лосюк П. Регіональний етнографічний компонент у сучасній школі (на прикладі Гуцульського регіону) / П.Лосюк. – Снятин: Прут-Принт, 2007. – 160 с.
10. Люблю тебе, Гуцульщино: Навч.-метод. посіб. / За ред. В.П.Лосюка, А.Г.Григорук. – Косів: Писаний Камінь, 2012. – 396 с.
11. Народний учитель України Петро Лосюк: Статті, дослідження, документи / Упоряд., заг. ред. А.Григорук. – Снятин: Прут-Принт, 2011. – 152 с.
12. Освітнянський вісник: Інформаційно-методичний бюлетень РМК та відділу освіти Косівської РДА і Гуцульської освітянської ради (спецвипуск до 20-ліття Гуцульської школи). – 2011. – Ч. 9. – 12 с.
13. Франко І. Збірник творів у 50 томах. – К.: Наукова думка, 1976-1986.
14. Школа здібностей: З досвіду розвитку здібностей школярів у Яворівській загальноосвітній школі I-III ступенів / За ред. П.Лосюка. – Снятин: Прут-Принт, 2004. – 200 с.